

Rīgā, 23.04.2020 Nr.22-7/48

Latvijas Republikas Ministru prezidentam
Arturam Krišjānim Kariņam
Brīvības bulvāris 36,
Rīga, LV-1520

Latvijas Republikas Ekonomikas ministram
Jānim Vitenbergam
Smilšu iela 1,
Rīga, LV-1919

Latvijas Republikas Finanšu ministram
Jānim Reiram
Brīvības iela 55,
Rīga, LV-1519

Latvijas Republikas Saeimas
Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšsēdētājam
Mārtiņam Bondaram
Jēkaba iela 11,
Rīga, LV-1811

Latvijas Republikas Saeimas
Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās
politikas komisijas priekšsēdētājam
Ralfam Nemiro
Jēkaba iela 11,
Rīga, LV-1811

**Par Latvijas Produktivitātes padomes LV PEAK
rekomendācijām krīzes izejas stratēģijai.**

Produktivitātes padome LV PEAK rekomendē izvirzīt produktivitātes veicināšanu kā vienu no svarīgiem kritērijiem, izstrādājot stratēģiju izejai no Covid-19 izraisītas krīzes.

Esam pārliecināti, ka nākotnē augšupejas dzinējspēks būs tautsaimniecības produktivitāte un konkurētspēja. Stiprināt ilgtermiņa ekonomiskās izaugsmes potenciālu, palielinot produktivitātes līmeni un pieauguma tempus, ir viens no Latvijas izaicinājumiem, saskaroties ar riskiem, ko rada pašreizēja krīze. Tāpēc jau šobrīd, izstrādājot stratēģiju izejai no Covid-19 izraisītas krīzes, galvenais ir nevis vienkārši stimulēt un stabilizēt ekonomiku tajā ieguldot lielus finansiālos līdzekļus, bet to darīt tādā veidā, lai tautsaimniecība kļūtu produktīvāka un konkurētspējīgāka.

Produktivitātes pieaugums ir saistīts ar spējām saražot vairāk, izmantojot jaunas idejas, modernas tehnoloģijas un inovatīvus biznesa modeļus. Kaut gan produktivitātes dinamika Latvijā pēdējos divdesmit gados bijusi visai strauja, produktivitātes līmenis mūsu valstī stipri atpaliek no vairākām attīstītajām valstīm un veido apmērām 50% no ES vidējā līmeņa. Tas ir viens no zemākajiem rādītājiem ES.

Krīzes rezultātā secīgi tiek apdraudēti četri tautsaimniecības funkcionēšanas aspekti:

1. Uzņēmumu likviditātes krīze, ierobežojumu un pieprasījuma strauju izmaiņu rezultātā;
2. Ekonomika piedzīvo piedāvājumu šoku izejvielu piegādes ķēžu pārrāvumu dēļ;
3. Pakāpeniski veidojas otrs pieprasījumu šoks, jo samazinās gan eksporta noieta tirgus, sašaurinoties ekonomiskajām aktivitātēm pasaulē, gan arī iekšējā tirgus kapacitāte iedzīvotāju un uzņēmumu ienākumu krišanās rezultātā. Nenoteiktības un pieaugošo lejupslīdes riska ietekmē tiek atcelti vai atlikti investīciju projekti;
4. Ja izveidotie ekonomika stabilizācijas mehānismi nav efektīvi vai ir nepietiekoši izveidojas finanšu sektora krīze, kam par iemeslu ir masveida bankroti, kas rezultējas banku sektora kapitāla nepietiekamība.

Kā papildus riska faktors iezīmējas dažu attīstīto pasaules valstu mērķtiecīgi virzītie uzņēmumu valsts atbalsta pasākumi un ekonomikas stimulēšanas programmas, kas veido virs 10% un līdz pat 15%-20% no IKP. Šāda rīcība apdraud Latvijas uzņēmumu relatīvo konkurētspēju pēckrīzes periodā gadījumā, ja Latvijas ekonomikai un uzņēmumiem netiks nodrošināts pietiekošs fiskālais atbalsts.

Svarīgi ir īstenot pasākumus augstāk minēto apdraudējumu mazināšanai un tas jau tiek daļēji darīts, piemēram, dīkstāves pabalsti uzņēmumu darbiniekiem un pašnodarbinātajiem mazina iedzīvotāju ienākumu krišanos, nodokļu samaksas termiņa pagarināšana mazina likviditātes trūkumu u.tml.

Lai pēc iespējas mazinātu kaitējumu krīzes laikā, Latvijai nepieciešama konsolidējoša fiskālā ekspansija. Bet, kā jau tika minēts iepriekš, valstij ieguldot lielus finansiālos līdzekļus ekonomikas aktivizēšanā, to jādara tādā veidā, lai tautsaimniecība kļūtu produktīvāka un konkurētspējīgāka. Mūsuprāt, tas nozīmē, ka valsts veic atbalsta pasākumus ekonomiskā potenciāla saglabāšanai, palīdzot tieši flagmaņu uzņēmumiem un strauji augošajiem inovatīvajiem uzņēmumiem stiprināt vai vismaz saglabāt veikspēju un eksportspēju.

Kāpēc flagmaņu jeb stratēģiskie uzņēmumi ir tik svarīgi - jo tie veido ap sevi nozari un konkurē globālā līmenī. Ir svarīgi tirgus nišas saglabāšana, lai šādiem uzņēmumiem Latvijā būtu līdzvērtīgi nosacījumi kapitāla pieejamībai kā līdzīgiem uzņēmumiem Eiropā un citur pasaulē. Savukārt, strauji augoši inovatīvie uzņēmumi ir ar vidēji augstāku produktivitāti, kas maina ekonomikas struktūru par labu nozarēm ar augstāku pievienoto vērtību.

Atkarībā no krīzes dziļuma un ilguma var nopietni mainīties Latvijas tautsaimniecības struktūra. Jau tagad var prognozēt, ka nostiprināsies IT uzņēmumi, zāļu ražotāji, inovatīvo tehnoloģiju līderi. Notiks sabiedrības uzvedības maiņa t.sk. e-pakalpojumu plašāka izmantošana, attālināta darba iespēju izmantošana u.c. Nozares, kas arī krīzes laikā pierādīs savu dzīvotspēju, būs nākotnes attīstības virzītājas. Vienlaikus ar valdības ekonomisko atbalstu ir jānotur arī tās nozares, kuras krīze ir apturējusi pilnībā, piemēram, avio pārvadājumi un ar to saistītie uzņēmumi, kam ir būtiska nozīme izaugsmei, kā arī Latvijas atpazīstamībā.

Atbalsts ir nepieciešams arī zinātnes nozarēm, it īpaši tām, kurās mēs esam stipri, un kurām nākotnē varētu prognozēt pieprasījumu - "life science", IT utl. Tikai ar zinātnes atbalstu

var radīt jaunas idejas, inovācijas un modernākas tehnoloģijas, reizē ar to arī uzlabot produktivitāti.

Produktivitātes pieaugums sekmēs izaugsmi un vienlaicīgi nodokļu ieņēmumus, kā arī augstāko Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeni. Lielā atšķirība starp valstīm ienākumos uz vienu iedzīvotāju, kas krīzes rezultātā varētu tikai pieaugt, ir tieši saistīta ar atšķirībām produktivitātes rādītājos.

Produktivitātes dinamiku ietekmē vairāki faktori, kuru apzināšana un izpēte ir svarīga valsts politikas veidotājiem. Turklāt, katrs produktivitātes uzlabošanas pasākums ir jāvērtē kopējās ekonomiskās sistēmas kontekstā, kur viena elementa izmaiņas nenoliedzami prasa arī citu elementu kvalitatīvas un kvantitatīvas izmaiņas.

Latvijas rūpniecības produktivitātes līmeņa palielināšanas problēmas ir saistītas galvenokārt ar tās spēju veikt tehnoloģisko modernizāciju un inovācijas, paplašināt dalību globālajās vērtību ķēdēs, paaugstināt darbaspēka kvalifikāciju un uzlabot darbaspēka iekšējo mobilitāti valstī. Būtiska nozīme ir arī apstrādes rūpniecības un Latvijas tautsaimniecības kopumā strukturālai transformācijai uz augstākas pievienotās vērtības un augstākas produktivitātes aktivitātēm. Vienlaikus Covid-19 krīzes ietekmē ir iespējamas dažas pozitīvas blakus parādības - ražotāji Eiropā, iespējams, mēģinās aizstāt preces no Ķīnas ar vietēji ražotiem aizstājējiem, radot iespējas Latvijai paplašināt ražošanu un iegūt jaunas nišas. Valdībai ar mērķtiecīgu atbalstu ir jāpalīdz uzņēmējiem iekļauties globālajās vērtību ķēdēs.

Zema produktivitāte daļēji izskaidrojama ar mazo uzņēmumu lielo īpatsvaru kopumā tautsaimniecībā un to zemo produktivitāti salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm. Arī pirms krīzes mazajiem uzņēmumiem produktivitāte bija zemāka nekā lielajiem uzņēmumiem, galvenokārt mēroga efekta dēļ. Turklāt mazajiem uzņēmumiem daudz biežāk ir grūtības piesaistīt finanšu līdzekļus pētniecībā un attīstībā, kas savukārt ierobežo to inovāciju spējas. Latvijas produktivitātes atšķirība starp lielajiem (virs 250 darbiniekiem) un mazajiem (mazāk par 10) uzņēmumiem ir 55%, kas ir daudz izteiktāka nekā citās ES valstīs. No mērķtiecīga mazo uzņēmumu atbalsta pandēmijas laikā būs atkarīga šo uzņēmumu dzīvotspēja. MVU uzņēmumiem ir nepieciešams nodrošināt daļēji valsts finansētas apmācību modernāku IT risinājumu un modernāku tehnoloģiju ieviešanā.

Darbaspēka pieejamībai un kvalitātei jau ilgstoši Latvijā ir pievērsta liela uzmanība. Negatīvās demogrāfiskās tendences, darbaspēka trūkums, darba tirgus disproporcijas, izglītības pieejamība un kvalitāte u. tml. ir jautājumi, kam ir būtiska loma ekonomiskajā attīstībā. Krīzes sekas nopietni skars darba tirgus funkcionēšanas principus (piemēram, attālināta darba būtisks pieaugums) un tirgus struktūru (būtiski mainīsies darba spēka pieprasījuma struktūra). Tāpēc darbaspēka apmācībai un pārkvalifikācijai ir ļoti būtiska loma tālākās izaugsmes nodrošināšanā, uzsvāru liekot uz darbaspēka produktivitātes palielināšanu. Šajos Covid-19 krīzes apstākļos, kad mācības nav iespējamas klātienē, tās ir jāorganizē attālināti. Īpaši jāveicina jauna pieeja pieaugušo izglītības un bezdarbnieku apmācības organizēšanā, atceļot ierobežojumus attālinātām mācībām un darba vidē balstītām mācībām uzņēmumos.

Ņemot vērā, ka šajos nenoteiktības un pieaugošās lejupslīdes apstākļos privātais sektors atceļ vai atliek investīciju projektus, valdībai pēc iespējas vairāk tai skaitā izmantojot ES fondu līdzekļus, ir jāiegulda infrastruktūras projektos, piemēram, ceļu un tiltu būvē, daudzdzīvokļu un sabiedrisko ēku siltināšanā u.tml. Jāturpina "Rail Baltica" projekts. Infrastruktūras attīstība (visu Latvijas reģionu sasniedzamība) ir svarīgs nosacījums kvalitatīvu un ilgtspējīgu investīciju piesaistē.

Šajā lejupeklīdes brīdī Latvijai un citām eirozonas valstīm ir ieteikts tērēt, nevis taupīt. Latvija ir fiskāli spējīga stimulēt ekonomiku, jo mums ir pietiekami zems parāda līmenis – tas ir tikai ap 37% no IKP. Pārdomāts krīzes perioda īstermiņa un ilgtermiņa fiskālais atbalsts produktīviem uzņēmumiem nodrošinās Latvijas ekonomikas relatīvās konkurētspējas saglabāšanos vai pat pieaugumu.

Kopumā Produktivitātes padome LV PEAK secina, ka ar produktivitāti saistīto problēmu pētīšana Latvijā ir nepietiekoša. Nākotnē "izejas stratēģijas" un produktivitātes kopsakarība būs viens no Produktivitātes padomes LV PEAK pētījuma mērķiem.

Par Latvijas Produktivitātes padomi LV PEAK:

Galvenā Padomes misija ir veikt neatkarīgu, objektīvu un zinātniski pamatotu konkurētspējas un produktivitātes analīzi un izstrādāt politikas ieteikumus Latvijas valdībai. Padomē darbojas augsti kompetenti locekļi, tostarp akadēmiķi un izcili ekonomisti, kas pārstāv Latvijas Zinātņu akadēmiju, Latvijas Universitāti un privāto sektoru, tai skaitā G.Bērziņš, I.Straujuma, A.Piebalgs, J.Binde, J.Endziņš, L.Meņģelsone un citi.

Padomes analītisko funkciju veikšanai Latvijas Universitātē 2019.gada 25.novembrī tika izveidots Produktivitātes zinātniskais institūts "LU Domnīca LV PEAK". Atbilstoši Latvijas Republikas Ministru kabineta 2019. gada 29. oktobra lēmumam Produktivitātes padome LV PEAK pārstāv Latvijas Republiku Eiropas Savienības dalībvalstu produktivitātes padomju tīklā.

Ar cieņu,

Gundars Bērziņš, Prof.

Latvijas Produktivitātes institūta padomes
LV PEAK priekšsēdētājs, LU BVEF Dekāns

Inna Šteinbuka, Prof.

Latvijas Produktivitātes zinātniskā institūta
direktora p.i.